

Pregledni rad

UDK 341.322.5:316

DOI 10.7251/SVR2020123B

РАЗУМИЈЕВАЊА ГЕНОЦИДА У СОЦИОЛОШКОМ ДИСКУРСУ

Проф. др Остоја Барашин¹

Апстракт: У раду се аутори баве анализом појмовног одређења кривичног дјела геноцида, у складу са Конвенцијом ОУН и Лемкиновом схватању овог појма. Такође, у раду се посматра појам етничког чишћења и његово разграничење од појма геноцида. Аутори, недвосмислено, указују на то да геноцид јесте најтеже кривично дјело, најтежи могући злочин, али да етничко чишћење није злочин, пошто није правни, већ социолошко-политиколошки појам. Свакако, детаљном анализом овог појма, указује се да елементи од којих се он обично састоји (нпр. ратни злочини, масакри, принудне депортације) представљају сваки понаособ неко од кривичних дјела из области међународног кривичног права.

Кључне ријечи: *геноцид, Конвенција ОУН о геноциду, међународно кривично право, етничко чишћење, медији, социологија, политикологија.*

УВОД

У свјетској литератури, двадесети вијек назван је вијеком „мега смрти”, вијеком политички санкционисаних масовних убистава, од стране држава и појединих колективитета. Два свјетска рата, револуције, грађански ратови, вођени током хладног рата, однијели су нешто више од 170 милиона људских живота. Од тог броја око 80 милиона убијених били су ненаоружани цивили. Међу мноштвом облика масовних уморстава у двадесетом вијеку, централно мјесто припало је геноциду. Само у Другом свјетском рату, од 55 милиона људских живота страдалих у директној борби, или од бомбардовања, епидемије и глади, 10 милиона биле су жртве геноцида: Јевреји, Роми, Руси, Украјинци и око милион Срба.

Шта је, заправо, геноцид? Готово цијели двадесети вијек па до данас свакодневно се изговара овај појам у различитом контексту.

¹ ostoja.barasin@banjaluka-tourism.com.

Све до 1948. године када је пољски теоретичар права, Рафаел Лемкин, понудио дефиницију геноцида постављано је питање да ли је то масовно убијање једног народа, можда систематски прогон вјерских група, или је то онемогућавање опстанка етничких мањина? И поред чињенице да су 11. децембра 1946. године Уједињене нације усвојиле резолуцију 961/1 којом је прихваћена Лемкинова дефиниција геноцида гдје је он дефинисан као *“Чин планског уништења једне људске групе, чији интегритет и хомогеност су детерминисани етнички и (или) религиозно и (или) расно, без обзира на пол или узраст припадника те групе”* (Живановић, 2012). Генерални секретар УН овластио је тим стручњака који је, поред Лемкина, био у саставу Henri Donndieu de Vabres и Vespasian V. Peta да састави текст Конвенције. Конвенцију о спрјечавању и кажњавању злочина геноцида Генерална скупштина УН-а усвојила је 9. децембра 1948. године Резолуцијом бр. 260 (II) А, а ступила је на снагу 12. јануара 1951. године. У међувремену Конвенцију је ратифицирало више од 120 држава. Сједињене Америчке Државе су то учиниле тек 10. фебруара 1986. године.

Када је 1951. ступила на снагу, Конвенција о спрјечавању и кажњавању злочина геноцида, мало пажње је посвећено научној обради овог феномена. У склопу хладноратовске стратегије запада против истока, разрађена је стратегија „заборава и превазилажења прошлости“ као њен саставни дио. Идеја је потекла од папе Пија XII, који је у помирењу католичких земаља, побједника и поражених, прије свега Њемачке и Француске, видио моћну брану против комунизма и источног блока. Уз активну улогу Ватикана постигнут је консензус западних земаља, и отворен процес преобликовања истакнутих нациста, окорелих ратних злочинаца, у „борце за демократију“, у нове крсташке ратнике у обрачуна са Истоком.

“Геноцид се, генерално, сматра једним од најгорих моралних злочина које влада (значи било који владајући ауторитет, укључујући и герилску групу, квази државу или окупациону власт) може починити над својим грађанима или онима које контролише. Главни разлог за то је оно што је свијет сазнао о холокаусту, систематском покушају немачких власти током Другог светског рата да убије све и сваког Јевреја, без обзира где се нађу - да уништи Јевреје као групу². Тако је убиство између 5 и 6 милиона Јевреја постало парадигма геноцида и темељ је поријекла те ријечи. Тај и други случајево

---

2 Више погледати на: <https://www.hawaii.edu/powerkills/GENOCIDE.ENCY.HTM>

геноцида покренули су свијет у акцију да Уједињене нације учине геноцид међународним злочином и да његове починиоце приведу правди. Тако је 1948. године дошло до усвајања Конвенције о спрјечавању и кажњавању злочина геноцида (UNCG). Као злочин, UNCG је геноцид дефинисао као “намјеру да се, у цјелини или дјелимично, уништи национална, етничка, расну или вјерска група, као таква”. Међународни кривични суд (МКС) прихвата ову дефиницију, даље је разрађује, пружа ширу надлежност и може да подвргне појединце без обзира на статус или ранг кривичном гоњењу. Значајна је чињеница да МКС сада покрива не само геноцид, већ и злочине против човјечности, који укључују, осим геноцида, убиства од стране владиних снага, кампање истрјебљења, поробљавање, депортацију, мучење, силовање, сексуално ропство, присилни нестанак и апартхејд.

Иако је у најширем смислу разумијевање овог појма са, углавном, високим степеном сагсаности, опет постоје различита мишљења о критеријима и условима који морају бити испуњени да би се неки злочин окарактерисао као геноцид. Често је коришћење овог термина оптерећено ставовима који могу бити одраз политичких и друштвених дешавања у оквиру којих се предузима идентификација неког злочина. Управо због тога, намјера да се дође до његове јасне и прецизне дефиниције изазива највеће контраверзе и подјеле. То је разумљиво, јер се геноцидом сматра злочин с највећом количином неправде и по правилу највећим бројем жртава. И због тога, потреба за јединственом научном и правном класификацијом геноцида је неупитна, чиме би се на најбољи начин избјегло прекомјерно етикетирање и злоупотреба.

ПОЈАМ ГЕНОЦИДА

До овог појма Лемкин је дошао спајањем грчке ријечи *genos* (клан, породица, или људи) и латинске ријечи *occidio* (тотално уништење или елиминисање) и на тај начин је у правну науку увео термин геноцид са намјером да опише уништење једне нације или етничке групе (Лемкин, 1944).

“Под геноцидом подразумевамо уништење народа или етничке групе. Намјера је да се означи координисани план различитих акција с циљем уништавања суштинских темеља живота националних група, са циљем потпуног уништења самих група. Циљеви таквог плана били би распад политичких и друштвених институција,

културе, језика, националних осјећања, религије и економског опстанка националних група, те уништавање личне сигурности, слободе, здравља, достојанства, па чак и животе појединаца који припадају таквим групама. Геноцид је усмјерен против националне групе као ентитета, а радње које су укључене усмјерене су против појединаца, не у њиховом индивидуалном својству, већ као чланова националне групе“ (Лемкин, 1944: 79).

Коначно је усаглашена верзија текста према којој је геноцид окарактерисан као *злочин према међународном праву* (Члан I Конвенције), супротан духу и циљевима Уједињених нација, који цивилизован свијет осуђује. За његово чињене или покушај одговарају починиоци и саучесници, без обзира да ли се ради о приватним лицима, јавним службеницима или властодршцима, и без обзира да ли је злочин почињен из вјерских, расних, политичких или неких других побуда.

Члан II Конвенције садржи једину службено признату и до данас важећу дефиницију злочина геноцида, чијем је састављању у великој мјери допринио управо Лемкин. У овој конвенцији геноцид значи било које од слједећих дјела, почињено с намјером да се потпуно или дјелимично уништи једна национална, етничка, расна или вјерска група:

1. убиство чланова групе;
2. наношење тешке тјелесне или душевне повреде члановима групе;
3. намјерно подвргавање групе таквим условима живота који би требали довести до њеног потпуног или дјелимичног уништења;
4. наметање таквих мјера којима се жели спријечити рађање у оквиру групе;
5. присилно премјештање дјецe из једне групе у другу (Лемкин, 1944).

Према свом садржају, ова дефиниција се може подијелити у два дијела: уводни став одређује законска обиљежја кривичног дјела, представљајући елементарне претпоставке које морају бити испуњене, и то мотив тј. умишљај, обим уништавања, те одређење објеката заштите. Други дио чине подставови у којима су набројене радње које према испуњеним предусловима из уводног става остварују злочин геноцида.

Геноцид, дакле, по својој природи представља злочин почињен са умишљајем при чему радње морају бити предузете или покушане у намјери да се уништи одређена група. Управо овај субјективни елемент представља камен међаш између геноцида и убиства, што значи кад неко убије човјека зато што жели његову смрт, онда је то убиство. Кад је човјек убијен јер припада одређеној групи и на тај начин представља ту групу, онда такав чин конституише злочин геноцида. Управо питање намјере представља камен спотицања у БиХ, али и у пракси Хашког суда за ратне злочине у бившој Југославији. Законодавац је, према томе, експлицитно усвојио намјеру у опис овог кривичног дјела, али начин утврђивања ове намјере и њено доказивање је често проблем јер по тумачењу једних намјера се подразумева, а другом тумачењу, намјера се мора доказати кроз видљиве одлуке одређених субјеката који се терете за злочин геноцида. То је довело до праксе различитог тумачења геноцида у БиХ и његове масовне употребе у политичке сврхе. И неби Сребреница као мјесто ратног злочина произвођила бројне контроверзе око природе злочина да се о том злочину и о том мјесту не говори селективно. Ако се о убитству Муслимана говори као о геноциду, зашто се о убитству, ништа мањег броја Срба на истом подручју не говори чак ни као убиству. Зашто они који желе Сребреницу означити као мјесто геноцида искључују злочине према Србима од стране оних који тврде да је над њима почињен геноцид?

“Специфичност геноцида као злочина јесте његова посебна намјера, *mens rea*, тзв. *геноцидна намјера*, жеља да се злочином физички уништи нека национална, етничка, вјерска или друга група, или њен значајан дио, и то баш зато јер се ради о тој одређеној групи. Да би их се могло инкриминисати свијест и воља починиоца морају бити такви да постоји *свјесна одлука* да се дјелује у правцу уништења групе, значи, да постоји и свијест о посљедици. Слобода воље процјењује се према околностима дјела” (Јосиповић, 2007). МКСЈ: Геноцид може бити почињен и нечињењем, па се намјера може односити и на нечињење(исто). Мотив починиоца (нпр. мржња према другом народу, жеља да се осигура подручје за живот властитог народа, вјерски фанатизам и сл.), није битан и није релевантан за постојање геноцида.

Професор Kjell Magnusson, са Универзитета Uppsala у Шведској објашњава да “Када се сумира ова расправа, треба имати на уму да не постоји нека посебна акција или метод који се користе приликом убијања људи, а који би разликовали геноцид од других злочина,

иако нацистичке фабрике смрти на богохулан начин симболизују индустријско истребљење одређеног народа. Ни индивидуални масакри се не могу дефинисати као геноцид; управо супротно – геноцид се састоји од великог броја појединачних масакара, јер се у супротном тешко може говорити о уништавању народа, било у цјелини или у дијелу“ (Магнусон, 2013). Још један проблематичан аспект је губљење јасне разлике између геноцида и „етничког чишћења“. Геноцид је најтеже кривично дјело у међународном праву, које је одређено Конвенцијом о геноциду. Не постоји кривично дјело које је правно кодификовано као етничко чишћење, већ је то медијски и социолошко-политиколошки конструкт којим се садржајно, почев од осамдесетих година XX вијека, збирно обухвата већи број појединачно кодификованих злочина који су у међународном кривичном праву одређени као злочини против човечности и ратни злочини. Етничко чишћење, онако како је схваћено у социолошко-политиколошким интерпретацијама, прије свега означава насилне поступке који имају за циљ стварање етнички компактне територије. Ти поступци нису усмјерени на физичко и биолошко истребљење „непожељне етничке групе“ на неком подручју, али јесу усмјерени као насилни акти у правцу њеног напуштања те територије и могу обухватити и ратне злочине и злочине против човјечности, при чему се не могу свести само на њих. У том смислу, *dolus specialis* би био стварање етнички хомогене територијалне цјелине, и по томе би се овај појам, да је правно кодификован, разликовао од геноцида. Сем тога, *етничко чишћење* се мора везати за појам етничке групе, што би искључило нпр. вјерске групе. Овакав начин кодификације етничког чишћења ослободио је Хрватску одговорности за прогон преко 250.000 становника Хрватске у операцији “Олуја”, који су припадали српском националном корпусу.

Хрватска је тиме етнички очистила велики дио своје територије без икаквих правних посљедица чиме је отворено питање да ли је могуће правно кодификовати ово као ратни злочин геноцида. По својој суштини ово је геноцид, јер данас у Хрватској живи потпуно занемарљив број срба као етничка мањина лишена и најелементарнијих људских права. И данас су Срби у Хрватској свакодневне мете за дјеловање екстремиста које подржавају све структуре власи у овој земљи. Ако се зна да је протјераним Србима онемогућен повратак на своја имања примјеном различитих метаода као што су свакодневни напади на повратнике за које нико не одговара, хапшење повратника под оптужбом за ратни злочин

или оружану побуну, онда се може говорити о продуженом злочину етничког чишћења који траје у континуитету. На овај начин Хрватска показује јасну намјеру рјешавања српског питања у Хрватској тако што ће их учинити невидљивим и непостојећим. Ово је, очито, поуздан метод етничког чишћења без посљедица по извршиоце. То је јасан показатељ потребе да се Конвенција о геноциду преиспита и ревидира, односно прошири на аспект етничког чишћења. Једно је сигурно, у овом времену је то мало вјероватно јер не постоји ни минимум глобалне сагласности око правне кодификације овог злочина. Потпуно је извјесно да то САД неће прихватити јер би у том случају сами себе оптужили за огромну миграцију становништва из арапских земаља, невиђено разарање у тим земљама, разарање и уништење становништва Вијетнама, прогон Срба са Косова и Метохије, прогон Срба из Хрватске, Разарање Републике Српске и Србије и многе друге злочине протв човјечности. Поред тога, САД су присиле велики број држава да ратификују протокол о спрјечавању судских процеса за злочине у оружаним сукобима за припаднике оружаних формација САД у ратним сукобима широм свијета.

С обзиром да се често помињу заједно („геноцид и етничко чишћење“) постоји тенденција да се сматрају синонимима. Иако је депортација одређеног народа озбиљан злочин, тешко је вјеровати да ће се поистовјетити са геноцидом. Када би то био случај, онда би се један од најобимнијих чинова етничког чишћења Европе двадесетог вијека, депортација етничких Нијемаца из земаља источне у централну Европе по завршетку Другог светског рата сматрао геноцидом. Мали број људи би ово прихватио.

ГЕНОЦИД У СОЦИОЛОШКОМ ДИСКУРСУ

Питање је да ли би геноцид као правно-социолошки феномен уопште постао познат широј јавности да Хитлеров Трећи Рајх није био поражен 1945. године. Холокауст над европским Јеврејима отворио је процес опсежне анализе феномена систематског масовног убијања. Брутална идеолошка димензија и монструозна бирократија произвела је до тада невиђен систем уништења Жидова чиме су натјерали науку да се свеобухватно позабави овом врстом злочина у нади да ће на тај начин успјети развити одговарајуће међународноправне механизме који би у будућности спрјечавали његово понављање. Несумњиво је да је таквом интензивном

ангажману науке у великој мјери допринијела и чињеница да је нацистичка Њемачка безусловно поражена, чиме су уклоњене све политичко-друштвене препреке за истраживање геноцида, а само бављење овим феноменом постало је саставним дијелом послеријатне политичке водиле земаља побједница.

Напредак у нашој спознаји геноцида у основи зависи од јасноће и значаја наших концепата. Нарочито би се ти концепти требали односити на понашање у стварном свијету и догађајима који се могу јасно и слично разграничити без обзира на посматраче и њихове предрасуде. Ако је било које подручје друштвеног проучавања препуно предиспозиција и пристрасности, то сигурно има директног утицаја на одговор на питање ко, зашто, када и колико је одговоран за злочине који су почињени од стране регуларних снага државе. Из тих разлога, научници који проучавају геноцид покушају развити властите дефиниције геноцида које би боље одговарале њиховом разумијевању таквог злочина од стране државе.

За разлику од геноцида којег је починила нацистичка Њемачка, који је био покретач акције цјелокупног мирољубивог човјечанстава да се више не понови, систематски, политиком националне заштите прикривен је геноцид Младотурака над Јерменима у периоду 1915-1917 године. Фатална незаинтересираност свјетске јавности довела је до тога да је исти стављен *ad acta*. Иако се у овом случају радило о првом геноциду модерног доба, касније је исти у науку ушао као „заборављени геноцид“. Када је ријеч о контексту злочина, Rummel сматра да без обзира на политичке институције државе, могућност геноцида се нагло повећава када је укључен међународни или домаћи ратни сукоб. Холокауст је један и јасан примјер. Масовних убиства Јевреја било је прије 1939, али не као посљедица државне политике која је систематски приступила убиствима свих Јевреја где год они били или били под немачком контролом. Та политика није постојала све док Немачка није почела други свјетски рат. Слично је и са масовним убиствима Јермена од стране младе Турске владе. За вријеме Првог свјетског рата, истиче Rummel, Турски савез са Њемачком и руска инвазија на источну Турску пружили су младим Турцима изговор да очисте Турску од Јермена и хришћана једном заувјек.

За посљедице распада Југославије, кажњавани су сви осим правих криваца, који се данас појављују у улози хуманиста, тужилаца и свједока оптужбе пред разним судовима чиме се организовано прикрива позадина и карактер југословенске кризе и грађанског рата,

а посебно одговорност за растурање Југославије и касније, злочин у Сребреници. Срби из БиХ су пред тзв. Међународним судом у Хагу осуђени на казне затвора прко 1.600 година. Недопустиво је да је у заборав отишло дјеловање њемачког канцелара Кола и његових министара Фишера, Геншера и Кинкела, као и осталих из плејаде задужених за реализацију пројекта изазивања сукоба народа и разбијања Југославије.

Проф др Смиља Аврамов, сјветски стручњак за међународно право, која је цијели свој радни вијек посветила утемељењу принципа истине и правде, објавила обимну двотомну студију „Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991...“ у којој открива да се геноцидни талас који је захватио српски народ у посљедњој деценији XX вијека, продужио се у XXI, догодио при крају једне епохе – епохе хладног рата и у почетној фази једне нове епохе, у филозофском и нормативном смислу хаотичне, што захтјева сложенији и суптилнији метод анализе. Другим ријечима, потребно је имати у виду фундаменталне промјене које су се одиграле у свијету у идеолошкој сфери и сфери практичне политике, која је изњедрила нове облике масовних уморстава. Уз све различите идеолошке предзнаке који су пратили геноцид над српским народом 1941. и 1991, постоји једна црвена нит која их повезује. Хронолошки преглед геноцида над српским народом од 1941. до данашњег дана води ка једној синтези која омогућава генерацијама које долазе прегршт сазнања која су донедавно била табу тема; омогућава им изградњу адекватног механизма одбране против светских манипулатора, како би избјегли погубне експерименте, олако прихваћене од генерације прије њих (Аврамов, 2008).

И поред чињенице да су основни принципи Конвенције замишљени као обвезујући, пракса је показала да је тај циљ, који је примарно требао обезбједити спрјечавање овог злочина, тешко оставрив. Међународна заједница се безброј пута суочила са чињеницом да се и поред јавне осуде злочина геноцида, исти је у многим земљама почињен, а његови починиоци углавном су остали некажњени. Испоставило се да је скоро немогуће помоћу постојећих међународних механизма кривично гонити и кажњавати починиоце овог злочина. У више случајева нису предузети чак ни покушаји да се подигну одговарајуће оптужнице.

Разлоге за хроничну пасивност међународне заједнице не треба тражити искључиво у нејединству научних полазишта. За катастрофалан биланс, прије свега, очекиване превенције злочина

геноцида одговоран је широк спектар познатих и непознатих чиниоца, од идеолошки мотивисаног протекционизма из периода хладног рата, стратешке заштите економских и политичких интереса великих и средњих свјетских сила, па до запањујуће незаинтересираниости јавног мијења. Усљед притиска јавности, руководство социјалистичке федеративне Југославије у пролеће 1964. године доноси одлуку да формира домаћу комисију за утврђивање истине о Јасеновцу коју су сачињавали два професора из СР Словеније, један Хрват, Маричић и један Србин, Србољуб Живановић. Комисија је послата на локалитет некадашњег концентрационог логора Јасеновац и почела да врши истраживања око мјесец дана. Нису имали контакт са “спољним свијетом” јер су читаву ту операцију надгледали агенти југославенске безбедоносне службе УДБ-е. Истраживања су била мучна и тешка јер се радило о стотинама хиљада лешева и откопавању масовних гробница.

У својим темељним истраживањима геноцида над Србима, Смиља Аврамов открива да су разлози за прећуткивање геноцида над Србима тражени искључиво у идеолошком опредељењу СФРЈ. Један високи функционер у влади Велике Британије, који је радио на проблематици ратних злочина и имао приступ тајним документима НАТО, открио је недавно праве мотиве. Према његовим ријечима: „Британска обавештајна служба одржавала је прије рата тијесне везе са усташком подземном терористичком мрежом, чак и после убиства југословенског краља Александра у Марсеју 1934. Користила је Павелића, упркос његовој репутацији терористе и убице. Била је то хипокризија најнеобузданије врсте.

Истраживања о Јасеновцу и другим стратиштима усташке Независне Државе Хрватске, професор Живановић није прекидао већ је наставио са посебним жаром. У тим напорним истраживањима дошао је до сазнања да је Ватикан још 1930-их година помагао усташки покрет у Италији и спремао их за обрачун са Србима. Априлски напад на Краљевину Југославију 1941. године донио је слом и распарчавање њене територије, где је највећи дио припао Независној Држави Хрватској у који су ушли: Загорије, Славонија, Срем, Босна, Банија, Кордун, Лика, Горски Котари, Дубровник, дио Далмације, Херцеговина, већим дијелом области насељене српским живљем и са православним светињама.

Усташка идеологија и смисао постојања је био заснован на истребљењу Срба и православаља. Покољи над Србима су почели већ крајем априла 1941. у Гудовцу, настављени у Вељуну на

Ђурђевдан 1941. и тако редом. Када су Италијани увидјели да систем концентрационих логора Јадовно-Госпић-Паг превазилази ужасе и да број жртава расте из дана у дан, они су га затворили. Нешто касније, 21. августа 1941. формиран је логор Јасеновац у југозападном дијелу Славоније, логор који се стално ширио и постао права “фабрика смрти”. Затвореници Срби, Јевреји и Роми су довожени углавном сточним вагонима. Убијања су била на најстрашније начине, несхватљиве здравом људском мозгу. Људи су топљени у казанима и од њих се правили сапуне, спаљивани у високим пећима и сл.

У два наврата су усташе палиле документацију у Јасеновцу 1943. и крајем априла 1945. године. Сви напори током Другог свјетског рата да се ослободи Јасеновац нису уродили плодом “јер је врх КПЈ стално стопирао”, тврди С. Живановић. Број жртава који већ деценијама изазива проблеме у српско-хрватским односима откривен је управо од оне комисије из 1964. Како проф. Живановић тврди, у јасеновачким казаматима је убијено 700.000 Срба, 30.000 Јевреја и 80.000 Рома.³ Тај број је израчунат на основу десне бутне кости у једној јами. Комисија је била убрзо распуштена. Тек касније, 1991. на иницијативу удружења из БањаЛуке формиран је један посебан тим међународних експерата, научника од којих ниједан није био са подручја СФРЈ. Они су истраживали локалитете у Јасеновцу у утврдили бројку од 700.000 Срба, 30.000 Јевреја и 80.000 Рома. Тако је и презентовано свјетској јавности (Живановић, 2012).

На Лемкинов нацрт Конвенције у значајној мјери је утицао Холокауст. Циљ је био, прије свега, да се процесуирају и осуде злочини почињени за вријеме Другог свјетског рата, и то у свој својој обухватности. Поред тога, ваљало је успоставити и ефикасне механизме превенције у будућности. Овај амбициозни подухват је убрзо оптерећен првим проблемима. Разлике у ставовима земаља побједница су се све јасније профилисале, посебно између Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза. Њихова, углавном, идеолошки мотивисана неслагања су у великој мјери

---

³ Од проглашења самосталности државе Хрватске 21. Јуна 1991. године званични те државе, почев од Туђмана па до данашњих дана, негирају јасеновачки геноцид и драматично смањују број жртава. Најновији случај је иступ Руже Томашић, хрватске европарламентарке која поново негира геноцид и истиче: “Проблем је у томе што ми имамо ту проклету кривицу коју су нам наметали од 1945. године и да би им било боље да се покрију преко ушију. Имамо сада научнике који доказују да се у Јасеновцу није догађало све оно што се тврдило. Има хрпа књига које говоре да није било тако. Зашто не туже оне који лажу?” Извор: Независне новине 2.10.2019.

утицала на садржај Конвенције. Совјетски Савез је тражио да се у преамбули нагласи да су узроци геноцида фашизам и националсоцијализам, тј. друге националистичке идеологије, што је одбијено с образложењем да би референце на историјске догађаје могле отежавати интерпретацију садржаја Конвенције. Било би, на примјер, нејасно да ли би се неки масовни злочин изазван вјерским лудилом, према тексту Конвенције, могао дефинисати као геноцид. Треба нагласити да Конвенција није усвојена да би се међународним споразумом злочин геноцида забранио. Сврха јој је, прије свега, да геноцид утврди као *злочин против међународног права*, и да кривичну одговорност држава потписница споразума прошири изван њихових граница и на тај начин омогући кривично гоњење и осуђивање починиоца без обзира на територију чије државе се они налазили.

И данас, послије више од двадесет година од грађанског рата у Босни и Херцеговини и исто толико година политичког рата, расправљало се о томе ко је од њених трију народа главни кривац. Ради заједничке будућности, требало би добити научни одговор. Над свима нама, као и пред распад заједничке државе Југославије и почетак грађанског рата, надвила се несређена међународна ситуација, која већ двоструко утиче на Босну и Херцеговину и оба њена ентитета. Дошло је до великог исељеничког покрета домаћег становништва као и до навале избјеглица са Блиског истока, Азије и Африке. У центру ових збивања, најзначајније питање је разријешење ратних збивања око Сребренице са свом њеном стварношћу и манипулацијама које се приписују Србима као ратним побједницима у том мјесту и његовој околини.

Ратна и поратна Сребреница је као и цијела Босна и Херцеговина, а и Хрватска, повезана са више фактора који су довели до рата, а посебно са прокламованим геноцидом Срба, чији актери не познају или не признају суштину разумијевања геноцида и његову дефиницију, мада су им уста пуна ријечи „геноцида“. Рат у Босни био је бруталан, али имајући у виду карактер војних операција и степен насиља, не постоје никакве индикације да је било ко у српском руководству и у српском народу уопште имао намјеру да уништи један народ, у смислу о коме говори Конвенција. Постоје, међутим, обимни докази, да је циљ муслиманско-хрватске коалиције у БиХ био да се протјерају Срби са својих вјековних простора и да су убиства и други облици физичког насиља коришћени како би се тај процес убрзао. Штавише, често помињана цифра од 250

000 мртвих је очигледно претјерана, што је истицано још током рата. Многе истраге различитих фактора у БиХ и у међународним оквирима процјењују да је број убијних оквирно око 100 000. Ове жртве припадају свим националним групама у Босни, и велики проценат чине војници.

У једном интервјуу датом “Вечерњим новостима”, генерал Луис Мекензи, командант снага УНПРОФОР-а у БиХ у вријеме грађанског рата, је изјавио да се у Сребреници 1995. године догодио ратни злочин, али не и геноцид. Претходно, ратни злочин над Србима у селима око Сребренице, починиле су групе које је предводио Насер Орић. Његове јединице су излазиле из енклаве које су штитиле снаге УН и чиниле звјерста над Србима. То је, такође, ратни злочин. О геноциду над Бошњацима не може бити ни говора, јер су снаге ВРС уредно евакуисале све цивиле, жене, дјецу и старце из зоне борбених дејстава. Насер Орић је због тих злочина био оптужен од стране Међународног кривичног трибунала у Хагу, али је ослобођен по свим тачкама оптужнице. И, сада, кад се води поступак против њега за ратни злочин пред домаћим судовима, то више личи на трагикомичну представу него озбиљан судски поступак. Многи свједоци на необичан начин нестају, неки су повукли сведочење, а једном броју свједока је оспорен кредибилитет. Исход судског поступка није тешко предвидјети.

Чак и изречене пресуде Међународног суда правде суштински су потврдиле да се рат у Босни и Херцеговини као такав не може сматрати геноцидом за који су одговорни Срби. Убиство Муслимана у Сребреници, по пресудама тзв. МКТЈ, “ипак представља случај геноцида”, што сугерише да постоји растућа подела између теоријског схватања појма геноцида и могућег новог тренда у међународном праву који подржавају неки политичари и медији. Ово је жалосно јер је тренутна ситуација очигледно одраз специфичне политичке културе која подстиче површно разумијевање свијета и тривијализацију озбиљних моралних дилема. Може се рећи да Међународни суд правде није имао избора и да није ни могао промијенити пресуду донијету од стране МКТЈ, али ипак, у пресуди Међународног суда правде постоји имплицитна и врло оштра критика понашања МКТЈ. На примјер, јасно је да је често закључивање споразума о признању кривице индикација да су оптужбе за геноцид у највећем броју случајева неодрживе, али су Срби осуђивани на бази судијских увјерења и притиска од стране моћних спонзора МКТЈ.

Притисци трају и двадесет пет година након рата у БиХ. Тако, на примјер, раније најављена британска резолуција о Републици Српској као геноцидној, није прошла захваљујући вету који је уложила Русија у СБ УН. Да су креатори резолуције хтјели нешто учинити за историју геноцида да се он више не понавља онда неби у њој заобишли неспорну истину да је на истом мјесту, на простору Сребренице, убијено 3.600 српских, у највећем дијелу, цивилних жртава које су побиле муслиманске снаге предвођене Насером Орићем. Све већи број теоретичара сукоба и политологије сматра да су оптужбе и пресуде Хашког трибунала доношене у сврху трајног останка међународног факора у БиХ чиме је одузет државни суверенитет овој државној заједници креираној у Дејторну.

Професор Ванда Шиндлеј⁴ у својој анализи, Сребреница као камен спотицања у пресуђивању за геноцид, између осталог, уочава да је поступак потпуно исти као и у Другом свјетском рату. Једина промјена и разлика је, истиче Ванда, у томе што су се Срби овај пут на вријеме заштитили од усташке руке. Морали су се заштитити испред своје куће, да заштите своју дјецу и да се боре. Много пута се у свјетској јавности могло чути, а посебно у америчким медијима, да су Срби агресори у овом рату, што, дефинитивно, уопште није истина и неприхватљив је став (Сребреница – зборник радова, 2019:449).

За право им не даје српска историја, која је цијелим својим током показала највећи степен толеранције према свим другим народима у заједничкој држави коју су Срби највећим дијелом стварали и за њено стварање највише гинули. Геноцид над Србима није избрисан само из свјетске историје, примјећује Смиља Аврамов, него све донедавно био је избрисан и из националне историје. У нашим уџбеницима тај феномен је просто изостављен, за њега се није нашло мјеста ни у фуснотама. Међутим, треба рећи да је недостатак научно утемељених расправа о геноциду у некадашњој Југославији много сложенији проблем, но што би се то, на први поглед, могло закључити. Научни радници остајали су ниједи пред деликатношћу ситуације са којом су били суочени у једном вјешто изрежираном револуционарном времену. Евидентно је, да се без емпиријских истраживања не могу вршити теоријска уопштавања, а у атмосфери лажног заноса о „братству и јединству свих наших народа“ није било мјеста за опис злочина, стравичних и несхватљивих обичном човјеку. Како прићи геноциду ван могућности његовог логичног лоцирања у било

⁴ Професор на Далас универзитету и уредник часописа “Далас публик”, истраживач геноцида, аутор већег броја студија у овој области и запажене студије “Јасеновац-логор смрти”.

којој равни односа: човјека према човјеку, човјека према Богу или обрнуто. Како објаснити Јасеновац, и друге концентрационе логоре, те модерне фабрике смрти, Јадовно и друге крашке јаме пуњене српским лешевима, чије је постојање значило крах свих моралних правила, па и метафизичких норми. Помињање геноцида, чак и на маргинама, изазивало је неочекивано оштре реакције, индивидуалне и колективне. Деликатност ситуације произлазила је и из околности да се један број Хрвата, истина веома мали, солидарисао са жртвама геноцида, било као ратни заробљеници који су одбили да се врате кућама, иако им је то нуђено, било као герилци који су се нашли у истим редовима са Србима и Јеврејима. Није у овом случају битан број; моралне вриједности не могу бити предмет математичких калкулација.

И поред тога, Срби су оптуживани за многа измишљена недјела према несрпским народима и националним мањинама. То је са распадом заједничке државе и почетком грађанског рата у њој прерасло у изванредно организовану кампању за потпуну сатанизацију Срба. Антисрпску коалицију Хрвата и босанскохерцеговачких Муслимана, клерикалне-католичке екстремисте и исламске фундаменталисте свесрдно су подржали творци новог свјетског поретка на челу са САД, Ватиканом и Њмачком, покретањем и реализацијом растурања Југославије уз крвави грађански рат. Услјед ове сарадње у XX вијеку поновљен је геноцид над Србима по трећи пут, а главни разлог је био геополитичка изложеност ових простора многобројним освајачима претходних вијекова, којим су Срби увијек били сметња.

Трагична ситуација у међунационалном рату 1991-1995. године поновила је такву ситуацију из Првог и Другог свјетског рата. Бивши српски савезници из оба свјетска рата Француска, Енглеска и САД кренули су за својим и српским непријатељима Њемачком, Аустријом и за вођама Хрвата и Муслимана Фрањом Туђманом и Алијом Изетбеговићем. Циљ им је био, не само да униште југословенску државу, већ првенствено Србе, будући да су навикли да Срби на фронтима од Солуна па до испред Беча десетоструко масовније жртвују себе и да то последице заборава. Логиком ратних збивања могуће је освјетлити само завршни чин. Геноцид почињен над Србима има своје оригинално поријекло и за његово разумијевање морају бити узети у обзир многобројни чиниоци. Злочини који су почињени током насилног разарања Југославије 1991- 1995. историјски се надовезују на оне из 1941-

1945. Али и у овом случају злочини морају бити лоцирани у контекст догађања у Европи, који су другачији од оних из 1941.

Тврдња да уз Србе једнако страдају Хрвати и Муслимани, подстакле су хистерични удар медија готово цијелог свијета на изоловане Србе. У прошлим геноцидним акцијама, усмјереним на истребљење Срба, огромна већина земаља је у својој живој информативној активности била "глува" и "слијепа", да би сада, када је једнаком мјером међувјерски и грађански рат захватио све народе бвше Југославије, покренули све снаге ради тоталне изолације и сатанизације Срба као јединих криваца за рат. Самоорганизовање Срба подстакло је Алија Изетбеговић са својим сном из Исламске декларације, да у Босни и Херцеговини „створи нову исламску моћ“, односно исламску државу. Слиједећи фундаменталистичке принципе, Изетбеговић је са својом странком СДА, почео користити сва средства па чак и самоуништење сопственог народа, да би то недјело приписао Србима. Самоубилачке диверзије против грађана најчешће муслиманског дијела Сарајева изводио је углавном у вријеме мировних преговора и у тренуцима кад су постојале шансе за мир који он није желио све док за своју исламску државу не обезбиједи цијелу територију Босне и Херцеговине. У вријеме прилично успјешних мировних преговора о Босни и Херцеговини у Лисабону крајем маја 1992. године припремио је гранатирање или минирање Сарајева у реду за хљеб, за које француски генерал Луис Мекензи, шеф Унпрофора за Босну, већ у вријеме масакра озбиљно посумњао да су Муслимани организовали тај масакр. У серији самоминирања и усмрћивања сопствених грађана да би издејствовали још ширу подршку великих сила, посебно САД, услиједила је 5. фебруара 1994. године диверзија са минирањем тржнице Маркале у центру града чији је епилог 68 погинулих и 200 рањених. Дејтонски мир из 1995. године и сви састанци везани за њега, зауставили су рат и успоставили у Босни и Херцеговини Муслиманско-хрватску федерацију и Републику Српску, којој је Сребреницом окачио камен око врата, као и раније гранатирањем реда за хљеб и тржнице Маркале.

ЗАКЉУЧАК:

У постојећим дефиницијама и појмовима за геноцид који је нашао мијеста у Међународном праву, Сребреница са свом својом стварношћу и са силним манипулацијама и класификацијама

нема мјеста. Остаје нада да ће разумни дио свијета и снага научне аргументације наћи пут за истински одговор у вези са грађанским ратом у Босни и Херцеговини и свим оним стварностима везаним за данас мирну Сребреницу. Уколико изостане научно-стручни приступ, наставиће се ширење конструисане приче према Републици Српској и даље манипулисање стварним током и размјерама догађаја. Таквим приступом трајно се етаблира колективна кривица српског народа, иако је то у супротности са међународним правом. Утврђивање истине о Сребреници је историјски нужан процес који тражи озбиљан историјско-научни приступ којим ће се уз ангажман најзначајнијих научних ауторитета свијета, утврдити стварна истина и размјере трагедије и манипулација догађајима у Подрињу у току грађанског рата у БиХ. Без оваквог приступа немогуће је сагледати цјелину истине и смјестити је у објективне историјске оквире.

UNDERSTANDING GENOCIDE IN SOCIOLOGICAL DISCOURSE

PhD Ostoja Barašin

Abstract: In this paper, the authors deal with the analysis of the conceptual definition of the crime of genocide, in accordance with the UN Convention and Lemkin's understanding of this concept. Furthermore, the paper observes the concept of ethnic cleansing and its demarcation from the concept of genocide. The authors unequivocally point out that genocide is the most serious criminal act, the most severe imaginable crime, but that ethnic cleansing is not a crime, since it is not a legal, but a sociological-political concept. Certainly, a detailed analysis of this term indicates that the elements of which it usually consists (e.g. war crimes, massacres, forced deportations) each represent a crime in the field of international criminal law.

Keywords: *genocide, UN Convention on Genocide, international criminal law, ethnic cleansing, media, sociology, political science.*

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов С. (2008). *Геноцид у Југославији: 1941-1945, 1991--*, Београд: Академија за дипломатију и безбедност IGAM.
2. Апеирон (2016). *Годишњак факултета правних наука*. Бања Лука.
3. Ch. M. Bassiouni (1995). *Genocide in Bosnia-Herzegovina*
4. Апеирон (2016). *Годишњак факултета правних наука*. Бања Лука.
5. Јасеновац-систем хрватских усташких логора геноцида (1941-1945), Друга међународна конференција, мај 2000., ЈУЗ "Спомен подручје

- Доња Градина” Козарска Дубица и Удружење “Јасенова-Доња Градина” Бања Лука, 2008.
6. Јосиповић И. (2007). Ратни Злочини, *Приручник за праћење суђења*, Осијек: Центар за мир, ненасиље и људска права.
  7. Magnusson K. *Pojam genocida u pravu i nauci: jaz koji se širi*, преузето са: http://www.ius.bg.ac.rs/crimenjournal/articles/Crimen_001-2013/Broj%201-2013%20-%2003%20Kjell%20Magnusson.pdf
  8. Lemkin, Raphael. (1944). *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of*
  9. *Government, Proposals for Redress*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
  10. Сребреница (2019). *Зборник радова са међународне научне конференције*. Бања Лука.
  11. Живановић С. (2012). Јасеновац, *Одабрани радови, чланци, интервјуи, говори и дискусије*, Друго допуњено издање. Лондон: Међународна словенска академија наука, културе, образовања, и уметности, Одељење за Велику Британију и Ирску.
  12. <https://www.hawaii.edu/powerkills/GENOCIDE.ENCY.HTM>
  13. <https://mountainscholar.org/handle/10976/16>
  14. <http://www.genocidewatch.org/genocide/8stagesofgenocide.html>
  15. <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/rwanda/reports/dsetex-he.html>
  16. http://www.ius.bg.ac.rs/crimenjournal/articles/Crimen_001-2013/Broj%201-2013%20-%2003%20Kjell%20Magnusson.pdf

Више о геноциду: Корисне повезнице за даље информације и савјете

Информације и образовање:

1. Меморијални музеј холокауста у Сједињеним Државама нуди повијесне информације о холокаусту, савременом геноциду и савјетима о поучавању. <http://www.ushmm.org/>
2. Human Rights Watch нуди расправе о низу питања из подручја људских права, подијељена према географским локацијама. <http://www.hrw.org>
3. Страница Уједињених нација о људских правима исцртава политике и уговоре који се односе на људска права.. <http://www.un.org/rights/>
4. Мрежни документациони центар за геноцид . Уз документе који се односе на одређене геноциде, даје такође информације о правним одредбама и законима о геноциду. <http://www.ess.uwe.ac.uk/genocide.htm>
5. Genocide Watch пружа преглед о разним геноцидима од 1945. године <http://www.genocidewatch.org/genocidetable2005.htm>

Превенција и активизам:

1. Prevent Genocide International, осим информација о актуалним и прошлим геноцидима предлаже и облике активизма у борби за окончање геноцида.
2. <http://www.preventgenocide.org/> “
3. The Aegis Trust <http://www.aegistrust.org/> води кампању против злочина против човјечности и геноцида. Активности закладе укључују: истраживање, политику, поучавање, памћење, рад с медијима, кампање и хуманитарна подршка жртвама.
4. Genocide Intervention <http://www.genocideintervention.net/index.php>
5. Genocide <http://www.ppu.org.uk/genocide/> даје информације за учитеље и наставнике, ученике и њихове родитеље
6. Пројект за спречавање геноцида – The Genocide Prevention Project
7. <http://www.preventorprotect.org/>>
8. Радна група за спречавање геноцида–Genocide Prevention Task Force
9. [http://www.usip.org/programs/initiatives/genocide- preventi on-task-force](http://www.usip.org/programs/initiatives/genocide-prevention-task-force)

Мрежне странице на којима се истражују специфични случајеви злочина против човјечност :

1. Амерички Индијанци: <http://www.nmai.si.edu/>
2. Јерменија: <http://www.armenian-genocide.org/>
3. Босна: <http://www.cco.caltech.edu/~bosni a/>
4. Камбоџа: <http://www.yale.edu/cgp>
5. Источни Тимор: <http://www.yale.edu/gsp/east timor/>
6. Руанда: <http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/>
7. Судан: <http://www.darfurgenocide.org/>
8. Украјина: <http://www.infoukes.com/history/famine/index.html>